

Voedseluitdeling aan die burgerbevolking van Pretoria onder Britse besetting in Junie 1901. Die foto is oorgeneem uit H.W. Wilson, *After Pretoria: The guerilla war*, Volume 2, Londen 1902, p.840. Die onderskrif in H.W. Wilson se boek lui: "How Pretoria was fed: civilians drawing their rations, June 1901".

Die twee geboue op die foto is van die regering en het gestaan aan die westekant van die Andriesstraat. Die straatjie tussen die twee geboue heet die Buroolaan. Opvallend is die aantal goedgeklede burgers in die toue wat nietemin as behoeftiges voedsel van die owerheid wil gaan ontvang.

Met dank aan Mnr. T.E. Andrews.

4. Werkverskaffing

Op 21.11.1900 het 'n amptelike kennisgewing in die *Government Gazette* verskyn waarin verpligte registrasie in verband met werkverskaffing aangekondig is¹². Kapt. J. Puckle wat op dié tydstip as voorsitter van die G.R.C. opgetree het, het dié persone wat sou weier om te registreer, gewaarsku dat hulle hulle rantsoene sou verbeur. Siekes moes doktersertifikate bring en vir volwassenes is die volgende weeklikse rantsoene beskikbaar gestel: Vleis 6 pond; meelblom 6 pond; meliemeel 2 pond; suiker 1 pond; koffie $\frac{1}{2}$ pond; sout $\frac{1}{4}$ pond. Kinders (- 15) was geregtig op die helfte en elke gesin sou $\frac{1}{2}$ sak steenkool per week ontvang. Mans (+15) wat in goewermentsdiens of vir die stadsraad werk, sou 2/6 per dag ontvang.

Op 25.11.1900 is berig dat die registrasiekantoor op 27, 29 en 30.10.1900 geopen sou wees. Alle persone wat hulp ontvang het, was verplig om op dié dae te registreer en verklaar watter werk hulle begeer. Indien daar werk beskikbaar was, dan sou hulle te werk gestel word. In verband met weiering om te registreer of om werk te aanvaar of wanneer hulle deur wangedrag ontslaan sou word, sou dié groepe se ondersteuning vervel. Ook is bepaal dat vrouens $\frac{3}{4}$ van die rantsoene vir mans sou ontvang¹³.

5. Hulp aan persone wat nie in Pretoria woon nie

Aan gesinne wat buitekant die dorp gewoon het, kon - na goedkeuring deur die Direkteur van Voorrade - toestemming verleen word om die volgende hoeveelhede lewensmiddels van die dorp na hulle huise te vervoer:

Meel of meelblom 1 pond per dag; vleis 1 pond per dag; koffie $\frac{2}{3}$ ons per dag; suiker 4 ons per dag; tee $\frac{1}{3}$ ons per dag; sout $\frac{1}{2}$ ons per dag; rys 2 ons per dag; konfyt $\frac{1}{4}$ pond per dag. Kerse en seep kon in redelike hoeveelhede vervoer word, terwyl - in geval daar geen vleis beskikbaar was nie - Swartes 2 pond meel meer as die gewone hoeveelheid kon ontvang.

6. Besonderhede voor die oorskakeling

In Februarie 1901 het die uitgawes wat uit die werksaamhede van die G.R.C. te Pretoria voortgevloei het, onder die rekenpligtige sorg van die pas opgerigte **Burgher Camps Department** geval. Die omvang van die hulpverlening was soos volg wat Pretoria betref:

	Rantsoene		Gemiddelde aantal persone per dag	Totale koste
	Volwassenes	Kinders		
Febr. 1901				£5 002 : 6 : 2
Mrt ..	91 147	73 610	5 397	£4 163 : 4 : 6
Apr ..	89 960	34 295	4 141	£3 589 : 1 : 2
Mei ..	71 424	65 131	4 405	£3 968 : 8 : 4 ¹⁵

Uit hierdie oorsig word dit duidelik dat die aantal behoeftiges sterk toeneem het. Om hierdie toestand te beëindig het die Hoofsuperintendent van

Burgerkampe besluit om 'n aantal ondersteundes wat nie kon bewys dat hulle in Pretoria moes bly nie, na burgerkampe in hulle distrikte van herkoms te stuur. Op dié wyse sou die aantal aansoeke om hulp beperk word. Die militêre goewerneur van Pretoria, genl.-maj. Maxwell, het hierdie besluit goedgekeur¹⁶. Op dieselfde dag het genl. Maxwell vir adv. Hollard vir sy voortreflike werk bedank en 'n nuwe stelsel met 'n nuwe komitee in die vooruit-sit gestel¹⁷. Gelyktydig is in die *Government Gazette* in die vorm van goewermentskennisgewing nr. 56, 1901, die nuwe stelsel uiteengesit¹⁸.

7. Die veranderings soos aangekondig op 22.4.1901

In verband met gelykvormigheid is aangekondig dat met ingang van 1.5.1901 goewermentshulp behartig sou word deur 'n nuwe G.R.C. bestaande uit mnre. W.K. Tucker (voorsitter), Fred Lance, W.M. Brown en T.G. Ligertwood (sekretaris). 'n Bestaande dameskomitee sou sy werksaamhede voortsit, rantsoene-uitreiking sou gestaak word, terwyl hulpverlening uitsluitend sou geskied op grond van kaartjies wat deur die nuwe G.R.C. uitgereik sou word. Benodighede sou dan van 'n bepaalde hulpwinkel verkry kon word.

Flugteling sou die dorp moes verlaat, nl. dié wat goewermentsteun ontvang het. Hulle sou na burgerkampe gestuur word met uitsondering van: (a) Eienaars van huise te Pretoria wat dié huise bewoon; (b) Gesertifiseerde siekes en kreupeles; (c) Persone wat munisipale werk verrig; (d) Britse en ander flugteling van ander nasionaliteite.

Werklone vir hulle wat onder beskerming van die G.R.C. werk, sou van 1/6 tot 3/6 per dag wees en hulle wat dié lone sou weier of tydens hulle werk luiheid sou openbaar, sou na burgerkampe gestuur word.

As een van die redes vir hierdie besluite is genoem dat die ou stelsel misbruik is deur persone van allerhande nasionaliteite. Met ingang van 1.5. 1901 sou die nuwe reëling slegs vir gebore of genaturaliseerde Suid-Afrikaners geld¹⁹.

Meer insig omtrent die vroeëre reëlings is bekombaar uit 'n verslag oor Mei 1901 wat deur Lance en Ligertwood opgestel is²⁰. Hulle wys daarop dat dit in die verlede die gewoonte was om aan almal, afgesien van die omstandighede waarin hulle verkeer het, maar wie se name op aanbeveling van die dameskomitee en die stafoffisier wat met die permanente stedelike bevolking en die flugteling te doen gehad het, voedsel te verskaf. Op die tyd-stip waarop die nuwe G.R.C. die leisels oorgeneem het, was die aantal flugteling, werknemers van die Pretoriase stadsraad en die behoefdiges van Pretoria 5 089 volwassenes (+12) en 2 363 kinders. Op grond van die reeds genoemde goewermentskennisgewing is nou die verdeling 'blywers-vertrekendes' ingevoer met dié gevolg dat 'n aantal verteenwoordigers van laasgenoemde groep verkies het om vir hulself te sorg. Die vertrek van ander na die kampe is vertraag as gevolg van gebrek aan tente.

As gevolg van hierdie maatreëls het op 3.6.1901 ongeveer 700 mans, 1 500 vrouens en 2 101 kinders (- 12) nog hulp ontvang teen 'n totale koste van ruim £3 500. Volgens 'n berekening sou elke hulpbehoewende die goewerment 6/- per week kos. Inspekteurs is aangestel om ondersoekwerk te verrig, terwyl na gelang van verdienstes die mate van hulpverlening vasgestel is.

Die nuwe G.R.C. is vanaf 27.8.1901 ook belas met die onderhoud van die persone wat op pad na hulle onderskeie kampe aanvanklik in 'n deurgangskamp, bekend as die **Rest Camp**, gehuisves was. Hierdie kamp was geleë naby die Pretoriase stasie van die Pretoria-Pietersburg-spoorlyn, maar is in die loop van Junie 1901 na 'n nuwe terrein naby Van der Hovensdrif verskuif^{2 1}.

8. G.R.C.-verslae (Junie – September 1901)

In Junie 1901 is daar as gevolg van 'n tekort aan tente nie veel vordering gemaak met die uitstuur van die tydelike bevolking van Pretoria na burgerkampe in hulle distrikte van herkoms nie. Inspekteurs wat in Mei 1901 aangestel is, het verklarings van hulpbehoewendes gekontroleer en verslae oor onvoldoende sanitêre reëlins en vuil geboue opgestel. Sanitêre aangeleenthede is na die stadsraad van Pretoria verwys.

In dieselfde maand is hulp aan gemiddeld 4 261 persone verleen teen 'n totale koste van £2 231:10:2. Die aantal hulpsoekendes, veral mans, het afgeneem. Siektes, veral masels, kinkhoes en griep, is aangemeld en alle ernstige gevalle is deur dokters behandel. Sterfgevälle in Mei 1901 was 41, terwyl in Junie 27 persone beswyk het. By die plaaslike hulpverlening was in Junie 1901 22 Blankes en 15 Swartes betrokke^{2 2}.

In 'n ander opgaaf oor Junie 1901 is die aantal persone wat deur die G.R.C. te Pretoria bygestaan is, soos volg ingedeel: Mans 258; vrouens 1 204; kinders 1 877; totaal 3 339^{2 3}.

In Julie 1901 was die weeklikse gemiddelde 2 904, terwyl daaglikse gemiddeld rantsoene vir 312 volwassenes en 255 kinders na die **Rest Camp** gestuur is. Verder is vermeld dat daar weer persone was wat hulle aan hulpverlening onttrek het om te voorkom dat hulle na burgerkampe gestuur word, terwyl 'n paar hulpbehoewendes werk gekry het en vir hulself kon sorg. 'n Paar gesinne is na kampe gestuur, terwyl die sterfte onder ontvangers van hulp in die stad 22 oor die maand Julie 1901 bedra het^{2 4}.

Tussen 1 en 31.7.1901 is aan volwassenes 49 467 en aan kinders 58 207 rantsoene uitgereik. Ook is mediese geriewe en klere verstrekk en lone aan kampbewoners betaal. Die totale onkoste in verband met die hulpverlening was ruim £2 006 en die koste om een persoon te versorg het – met insluiting van administrasiekoste – byne 4½ d per dag bedra^{2 5}. In Augustus 1901 het 'n verdere vermindering van hulpsoekendes gevolg, nl. 181 gesinne, bestaande uit 60 mans, 268 vrouens en 726 kinders. Van hierdie gesinne het 13, bestaande uit 1 man, 20 vrouens en 35 kinders, na kampe verhuis. Dan was daar 168 gesinne (698 persone) wat vir onvermelde redes nie meer hulp verkry het nie. As gevolg van hierdie vermindering van hulpbehoewendes kon tot 'n mate van personeelvermindering oorgegaan word^{2 6}. Volgens 'n tabel van 31.8.1901 het op dié datum 157 mans, 725 vrouens en 1 118 kinders (totaal: 2 000) hulp van die G.R.C. te Pretoria ontvang^{2 7}. In September 1901 was daar 'n verdere daling deurdat 24 gesinne, bestaande uit 5 mans, 36 vrouens en 71 kinders, na kampe gestuur is, terwyl 32 gesinne (4 mans, 43 vrouens en 71 kinders) te kenne gegee het dat hulle selfonderhoudend was. Dan is die hulp aan 19 gesinne (10 mans, 5 vrouens, 13 kinders) verminder. In totaal het 25 gesinne op grond van bestaande of nuwe aansoeke vir hulpverlening

in aanmerking gekom. 'n Verdere personeelvermindering van die G.R.C. het gevolg. Die aantal sterfgevälle onder ondersteundes in die stad was 17 (Augustus 1901: 15), terwyl vleisverskaffing deur die **Cold Storage Company** gestaak is (5.9.1901). Daarna is reëlings getref om gebuete vee te slag. Op 30.9.1901 het 160 mans, 663 vrouens en 1 010 kinders (totaal: 1 833 persone) onder die sorg van die Pretoriase G.R.C. geval^{2 a}.

9. Die vleisposisie. Eerste verslag oor die kamp by Van der Hovensdrif en sluiting op 31.1.1902

Oor die gehalte van die vleis wat aan slagters deur die Direkteur van Voorrade verstrek is, het in September 1901 'n groot mate van ontevredenheid ontstaan. Dit het die Pretoriase slagters laat besluit om 'n petisie aan Sir Alfred Milner te stuur, waarin o.m. verklaar is:

"This stock is in such a poor condition, and the meat of such an inferior quality that it is almost unsaleable, and would be altogether so if it were not that the public can obtain no other meat, and your memorialists believe that it must be injurious to health, as it is so to speak unfit for food. And owing to the outbreak of rinderpest in our midst an additional source of danger to the health of the public has been added in the use of the meat thus locally supplied."^{2 a}

Verder het die slagters oor die hoë pryse gekla wat hulle vir dié vleis moes betaal en gevra dat bevroe vleis van die kus ingevoer word. Volgens hulle sou 'n twintigtal trokke koelkamervleis per week voldoende wees. 'n Paar weke daarna het die militêre goewerneur van Pretoria geantwoord dat 'n ongenoemde hoeveelheid vleis aan Pretoria toegewys was^{3 o}.

Uit hierdie petisie van die slagters kan o.i. afgelei word dat die vleis wat die behoeftiges en die bewoners van die kamp te Van der Hovensdrif ontvang het, ook aanleiding tot klagtes gegee het.

Aangaande hierdie kamp wat ook onder die sorg van die Pretoriase G.R.C. geval het, het sekretaris J. Souter op 30.9.1901 gerapporteer dat die kamp-personeel uit 'n opsigter, 'n assistent en 'n rantsoenuitdeler bestaan het^{3 1}. Die kamp is onder toesig van laasgenoemde skoongehou terwyl die stadsraad vir die verwydering van vullis e.d.m. gesorg het. Daar was 2 latrines, terwyl ander in aanbou was. Rantsoene is weekliks volgens 'n kaartstelsel en ooreenkomstig die bestaande skaal gerantsoeneer. Daar was 'n markeetent wat as 'n hospitaal ingerig was en 'n kombuis met kookgerei. Eers was verpleegster Van Smallen van Irene in bevel, maar sy is ontslaan en deur verpleegsters A. de Villiers en mev. Steemans vervang. Mev. Carinus was aan die hoof van die sokombuis en vleis is gewoonlik deur die **Benevolent Society** verstrek en soms ook deur die G.R.C. wat ook hout, steenkool, gort, rys, hawermout e.d.m. verskaf het. Dan is 'n tweekamerige gebou, terwyl warm water in die kamp beskikbaar was. 'n Sinkgebou is as 'n bēreplek opgerig. Op 27.8.1901 was die kampbevolking 511. Daarna het 348 persone aangekom en is 674 na ander kampe deurgestuur, sodat die kampbevolking op 30.9.1901 185 persone was. In September was daar 7 sterfgevälle.

'n Sekere dr. Wilson het as kampdokter opgetree en in die kamp was 'n ap- teek aanwesig. Tentbesoeke was daaglik gereël en van tyd tot tyd het die dokter die tente geïnspekteer.

In Desember 1901 het die afname in verband met die voorsiening van bystand aan hulpbehoewendes en personeel verder voortgegaan. Op 7.12.1901 was daar nog 333 gesinne, bestaande uit 117 mans, 468 vrouens en 728 kinders wat in die stad en in die kamp versorg is. Op 31.12.1901 was die toestand soos volg: Gesinne 50; mans 18; vrouens 38; kinders 71. In dié betrokke maand was M.K. Willis sekretaris van die G.R.C. te Pretoria. Hy is bygestaan deur kwartiermeester Juby, magasynmeester Van der Merwe, klerk Early, en 'n aantal ongenoemde personeellede³². In dieselfde maand was daar slegs een sterfgeval te betreur, terwyl 15 persone na burgerkampe oorgeplaas is en 69 persone verkies het om nie meer rantsoene te ontvang nie. In Januarie 1902 het die aantal versorgdes van 1 111 tot 1 243 toegeneem en was die maand se gemiddelde 1 207. Op 25.2.1902 is in 'n gekombineerde verslag oor die maande Januarie en Februarie verklaar dat daar teen die einde van Januarie besluit is om die kamp by Van der Hovensdrif te sluit omdat die aantal persone wat deur kolonnes na Pretoria gestuur is, tot 'n minimum gedaal het³³. Nadat besluit is om 'n aantal "undesirables" na kampe in Natal en ander na kampe in hulle distrikte van herkoms te stuur, is die Van der Hovensdrif-kamp op 31.1.1902 gesluit. In totaal is 67 persone na die burgerkamp te Irene, 68 na Natalse en 13 na ander kampe gestuur. Op 31.1.1901 is die kamppersoneel, bestaande uit mnre. Stucki (opsigter), Stork (klerk), mev. Bolton (hospitaalmatrone), verpleegsters Moyes en Radlof, vyf Swartse en die kampwag onder kpl. Campbell na die **National Scout**-kamp, Meintjeskop, Pretoria, oorgeplaas. Maj. Lloyd het op 2.2.1902 alle kamptoerusting in die ontruimde kamp oorgeneem en die G.R.C. van die verantwoordelikheid onthef om die bewoners van die **National Scouts**-kamp van rantsoene te voorsien. Gesinne van **National Scouts** wat in die dorp gewoon het, het onder die sorg van die G.R.C. gebly³⁴.

10. Besonderhede oor die tydperk Februarie – Julie 1902

In Februarie 1902 het die G.R.C. te Pretoria 'n nuwe taak begin aanpak, nl. om Britse vlugtelingte wat in stede aan die kus gewoon en begin terugkeer het, tydelik rantsoene te verleen. Dan is daar nog 'n ongenoemde aantal gesinne wat volgens sekretaris Willis nie op bystand geregtig was nie, uit Pretoria verwyder en na die burgerkamp te Irene gestuur.

In Maart is 'n lys van persone wat deur die G.R.C. onderhou is en in diens van die stadsraad was, opgestel. Die mans wat onder hierdie groep geval het, het geen bystand ontvang nie. Wel was dit die geval met kinders of siek en bejaarde familieledes. Van die te werk gestelde mans was 'n groot aantal eienaars van burgerregerwe en onderstand is verder verstrek aan gesinne waarvan die gesinshoof te oud of medies nie in staat was om in sy onderhoud te voorsien nie. In dergelike gevalle was die ondersteuning per volwassene 6/- per week, vir 'n egpaar 12/- per week en vir elke kind onder drie jaar 3/- per week. In totaal het ruim sewentig gesinne vir hierdie vorm van bystand in aanmerking gekom³⁵. In dieselfde maand is ondersteuning in

totaal aan 110 mans, 445 vrouens en 695 kinders te Pretoria verstrekk. 'n Maand later was die totaal 899³⁶.

In April 1902 het H.W. Congreve vir mnr. Willis as sekretaris van die G.R.C. opgevolg. Uit sy verslag blyk dat in dié maand 108 persone, onder wie 11 **National Scouts**, na kampe gestuur is. In die burgerkamp te Irene is 87 persone opgeneem³⁷.

In Mei het die G.R.C. se personeel te Pretoria bestaan uit: H.W. Congreve (sekretaris), sers. Juby (kwartiermeester), S.G. Robinson en F.W. Stork (klerke), Mitchey (slagter) en uitdelers Esterhuizen en Eckard³⁸. Sekretaris Congreve het in sy verslag melding gemaak van 'n groot aantal versoeke om hulp, maar dat slegs 'n klein aantal applikante kon bewys dat hulle beter te Pretoria as in 'n burgerkamp gehelp kon word. 'n Aantal persone was selfonderhoudend, terwyl 133 na die kamp in Irene vertrek het. Die sekretaris was van mening dat meer druk op applikante vir ondersteuning uitgeoefen moes word deur hulle voor die keuse te stel om kamp toe te gaan. Dan sou die aantal aanvraers aanmerklik verminder. Op 1.6.1902 het 82 mans, 316 vrouens en 483 kinders (totaal: 881) nog ondersteuning van die Pretoriase G.R.C. ontvang³⁹. In sy verslag oor Julie 1902 het die sekretaris van die Pretoriase G.R.C. na 862 ondersteundes verwys en tewens nadruk gelê op 'n nuwe taak wat op die komitee se skouers begin rus het, nl. die rantsoenering van burgers wat na die vredesluiting uit die veld terugkeer en op pad na hulle plase was. Hulle is van rantsoene voorsien. Tussen 12 en 30.6.1902 is 1 919 volwassenes en 549 kinders op dié wyse gehelp, terwyl 220 persone of gesinne met rantsoene na hulle plase vertrek het. Verder is klere en komberse uitgedeel, terwyl — namens die repatriasiekommissie — tente aan huiswaartskerendes verstrekk is. Dan was daar burgers wat familieledere in kampe in Natal en elders gehad het wat spoorwegpasse benodig het, terwyl kampbewoners na ander kampe oorgeplaas is om by hulle gesinslede te kom. Hierdie werksaamhede het die gewone hulpverlening waaromtrent geen gegewens genoem is nie, heeltemal oorskadu⁴⁰.

In die laaste beskikbare verslag van sekretaris Congreve oor Julie 1902 het hy melding gemaak van die feit dat weekliks nog gemiddeld 783 persone bygestaan is in vergelyking met 868 in Junie en 1 059 in Mei 1902. In die loop van Julie 1902 het die werksaamhede wat in Junie grootskaalse afmetings aangeneem het weens vertrek van burgers na hul plase of na kampe om hulle gesinne te vind, aanmerklik afgeneem. Hy het tewens in die vooruitsig gestel dat die werksaamhede van die G.R.C. deur die Repatriasieafdeling oorgeneem sou word en op grond daarvan sy verslag beknop gehou.

SLOT

In hierdie oorsig is kortliks, en op grond van beskikbare dokumentasie, besonderhede meegedeel in verband met die pogings wat tydens die Britse besettingstydperk gedurende die Tweede Vryheidsoorlog aangewend is om bystand aan behoeftiges in Pretoria te verleen. Ook is duidelik dat persone te werk gestel is en ander vir verskillende redes na burgerkampe oorgeplaas is. Tot die begin van 1902 was die Pretoriase G.R.C. ook belas met die bevoorrading van kampe binne die stedelike gebied, nl. eers die **Rest Camp**, en later die kamp by Van der Hovensdrif. Organisasories is die bystandver-

lening in die loop van die tyd van die Direkteur van Voorrade na die Burgerkampe se departement oorgeplaas. Die kantore van hierdie departement was in die huidige Hooggeregshofgebou, Kerkplein, gevestig⁴. Na die vrede het die G.R.C. 'n aansienlike hoeveelheid werk versit in verband met terugkerende burgers wat òf op pad na hulle plase was òf hulle naaste verwante in burgerkampe wou opspoor. Ten slotte kan opgemerk word dat Johannesburg oor 'n soortgelyke organisasie beskik het. Ongetwyfeld sal die reaksie van *Pretoriana* verdere aanvullende gegewens oor hierdie onderwerp verwelkom.

Aantekeninge

1. Transvaalse Argiefbewaarpark (T.A.B.), S.P. Engelbrecht-versameling 37, gedrukte lys "Government Relief Committee" (G.R.C.), ongedateer.
2. *Ibid.*, "Pretoria Relief Committee - Pretoria Benevolent Society", 25. 10.1900.
3. Buys, t.a.p., p. 199.
4. T.A.B., S.P. Engelbrecht-versameling 37, Voorsitter G.R.C. – Kapt. Puckle, 29.10.1900.
5. *Government Gazette*, 29.8.1900. Die voorsitter het na Europa vertrek en is met ingang van 1.8.1900 deur lt.-kol. P.E. Hobbs opgevolg (*Government Gazette (G.G.)* 1.8.1900).
6. T.A.B., S.P. Engelbrecht-versameling 37, Voorsitter G.R.C. – Kapt. Puckle, 29.10.1900.
7. *Ibid.*, Die gegewens sluit met onderskeidelik 610 en 2 440 op 27.10. 1900 af.
8. *Ibid.*, Secretary G.R.C. – Maj. Th. Armstrong, 20.11.1900; Minutes meeting, 24.12.1900.
9. *Ibid.*, W.E. Hollard – Director of Supplies, 12.1.1901.
10. *Government Gazette*, 26.9.1900. Government Notice No. 11, 1900. Kyk ook *G.G.*, 29.8.1900 (Kol. E.W.D. Ward).
11. FK 1921, Aantekening Kol. E.W.D. Ward, 1.7.1900.
12. *Government Gazette*, 21.11.1900, Government Notice No. 134, 1900.
13. T.A.B., S.P. Engelbrecht-versameling 37, *Rules for Registration*, 25.10. 1900. Pretoria Relief Committee – Pretoria Benevolent Society, 25.10. 1900.
14. *Government Gazette*, 24.12.1900, Government Notice No. 130, 1900. Aankondiging van 2.11.1900 deur genl.-maj. J.G. Maxwell.
15. Cd 819, teenoor pp. 175-176.
16. T.A.B., PM01, PM87, Military Governor – Provost Marshal, 22.4.1901.
17. *Ibid.*, MGP220, Military Governor – Adv. W.E. Hollard, 22.4.1901.
18. T.A.B., FK 1799, waarin die genoemde kennisgewing.
19. T.A.B., FK 1201, Milner Papers 112, Annual Report General Superintendent W.K. Tucker, 22.2.1902.
20. *Ibid.*, FK 1799, Fred Lance & T.G. Ligertwood – Chairman Pretoria Government Relief Committee, 14.6.1901.
21. Cd 819, Government Relief Committee – Burgher Camps Department, verslag oor Junie 1901, pp. 180-181; Cd 853, pp. 46-47.

22. Cd 819, pp. 180-181. Ongedateerde verslag oor Junie 1901.
23. *Ibid.*, p.114.
24. *Ibid.*, p.337.
25. *Ibid.*, p.309.
26. *Ibid.*, p.338, Report for August 1901 (Fred Lance), 19.9.1901.
27. *Ibid.*, p.311.
28. Cd 853, pp. 34, 45, 46.
29. T.A.B., MGP 123, Niemeyer and Marais – Baron Milner, 1.10.1901.
30. Assistant to Military Governor – Niemeyer and Marais, 21.10.1901.
31. Cd 853, p. 46.
32. T.A.B., FK 610, CO11417, Report for the month of December 1901.
33. *Ibid.*, Return for the month of January 1902.
34. T.A.B., FK 613, CO14337, Monthly report for January and February, 25.2.1902.
35. T.A.B., MGP158, MGP5590/02, Government Relief Committee – Acting Military Governor, 25.3.1902.
36. Cd 942, p. 3; Cd 1161, p. 3.
37. T.A.B., FK 620, CO23939, Report for the month of April 1902.
38. T.A.B., FK 625, CO30720, Monthly report May 1902.
39. Cd 1553, p. 11.
40. T.A.B., General Report for the month of June 1902 (toentertyd ongesorteer).
41. T.A.B., FK 970, CO394421, Secretary's Monthly Report July 1902, 31.7.1902.

THE HISTORY OF THE HARTEBESPOORT OBSERVATORY AND ITS TELESCOPES

by J. Wolterbeek

At present the Hartebeespoort Observatory contains one twin astrocamera called Rockefeller and one double astrocamera called Franklin-Adams. This means: the 2 Rockefeller cameras are identical to each other; the 2 Franklin-Adams cameras are not. They are both named after respective sponsors who donated money for their construction.

The Rockefeller (photograph 5) is composed of 4 parallel tubes, namely 2 thick tubes (which are the identical twin cameras), a thinner but longer guider tube (see center of photograph) and a finder (the thinnest and shortest tube). The finder is a visual telescope to assist the observer in finding those stars that must be photographed. The guider is also a parallel telescope. It is there to enable the observer, while the sky rotates, to keep the cameras all the time precisely pointed at his desired stars, during the exposure, which may easily last 30 minutes. (This does not imply that the observer must move the telescopes manually during the exposure; an electric engine does that, but sometimes a fine adjustment must be made by him).

The Rockefeller always was, and still is, owned by the Leiden Observatory, the Netherlands. It was constructed from 1930 to 1938 by Grubb and Parsons Co. at Newcastle-on-Tyne, England. In 1938 it was mounted at the Union Observatory, Johannesburg, but mainly to be used by guest astronomers from Leiden. The Union Observatory was located on the site where the NITR is now (the National Institute for Telecommunication Research of the Council for Scientific and Industrial Research, CSIR). In 1950 the 2 Grubb-manufactured camera lens systems were replaced by other lens systems of the same dimensions, but with different optical qualities, manufactured (with an interruption due to World War 2) at Zeiss, Jena (now East Germany). In 1957 the Rockefeller was transferred from Johannesburg to its present site at Hartebeespoort, where work continued. With the retirement of Prof. Theo Walraven in 1980, no more Leiden astronomers have used the Rockefeller. It may now be used entirely by South African institutions under certain conditions.

Research done with the Rockefeller

Initially the twin camera was used to photograph star clusters and special parts of the Milky Way. This was done, in order to calculate, after measuring the blackening of star images, the apparent brightness of star after star on any given photoplate (photograph on glass plate). Apparent brightness is the brightness of a star, as it seems to us; not as it is in reality. In order to calculate also the real (intrinsic) brightness of the star, its distance would have to be known. Conversely, if the intrinsic brightness is known, then measurement of the apparent brightness from the photoplate gives the distance. Hence, from one photoplate, the apparent brightness of many stars can be measured. For many stars, this apparent brightness is constant. For